

לפני סתימת הגולל

פרק ראשון

נפגשתי איתו בעמדי לכתוב סיפור על כמוהו. את המבט החלול וחסר הביטחון, המנסה לגזול שיירי ביטחון מזויף מהצחוק המאופסן דרך קבע בין השפתיים, ניתן לקלוט במבט ראשון.

את שאר הדברים אפשר לקלוט אחרי שיחה מלב אל לב בת כמה שעות עצובות. כשלעצמי ולמען מטרתי הספיק מפגש אחד. הוא רצה יותר. ומשרצה, קיבל.

חבר הביא חבר. דיברתי עם עוד ונפגשתי עם אחרים. כל אחד ועולמו המדמם. ופצעיו. וחבורותיו. וחברבורותיו. עולמות שלמים של כאב חי המתבוסס בשלוליות של יגון מוגלתי, חתכים פעורים חורכים מתחת לרטיטות-שווא דבוקות בכוח. חלפו שנתיים.

שמרנו על קשר כבוי המתעורר אחת לכמה חודשים לאי-אילו דקות יקיצה מהירות וחטופות ומיד שב לתרדמת.

כשבוע לפני חג הפסח צלצל אליי אחד מהם. מהמבוגרים יותר. בן שלושים וחמש בערך. חמישה ילדים השאיר מאחור. חיים שלמים ומסודרים התפרקו בין ידיו כשהפנה את עורפו. "זה אני, שלמה. אני בבית-חולים. תבוא בבקשה", ביקש ונקב בשם בית החולים שבו הוא שוהה, מהגדולים בגוש-דן.

"בבית חולים. למה?" התעניינתי.

"שמעת פעם על הפסוק 'טוב מותי מחייה'?" שאל אותי.

"לא רק שמעתי, אני גם אומר אותו כל שנה בהפטרה של קריאת התורה במנחה של יום הכיפורים", הפגנתי את ידיעתי. "אז עכשיו תוכל גם לראות ולא רק לומר", חיך בחמצמצות מעבר לשופרת.

"כלומר?"

"כמעט עברתי לעולמות אחרים. בסוף נשארתי כאן", ענה. "ידע בעל-דבור האט זעך פאָרלייגט", חיך קלושות, "בקיצור, תכל'ס, לא רוצים אותי למעלה".

הכבישים בשעת הליל המתאחרת ומשתוממת היו ריקים יחסית. נסעתי במהירות גבוהה מהמומלץ וצנחתי ליד מיטתו אי-שם בקומה השישית. קרובה יותר לשמים מאשר רצפת החניון המרוקן. חיך חיוור נח שם. לצדו. תמיד הם מחייכים. בלי

סיבה ועם סיבה. כעין הצהרת נאמנות קבועה שטוב להם. שהמעבר היה כדאי.

"כבר כמעט הייתי שם, למעלה, מול בית דין של מעלה", סיפר לי ביבושת.

הצאתי בגיליון הרפואי שהוצמד למיטתו. הבנתי כי האיש שחייו איבדו משמעות חשב ליצוק להם משמעות מהדהדת באמצעות חדלונם. "אבל אתה כאן. ובינתיים הצוות נאלץ לערוך לך מנות דם חדשות מבנק הדם על חשבון חולים שזקוקים להן ורוצים אותן", בזקתי גרגרי מלח תועים על מצפונו החלוד.

"נו, נו, עוד עבירה", גיחך. "העבירה המיליון ואחת שלי: גניבת דמים".

"דאורייתא או דרבנן?" שאלתי. תלמיד חכם הוא, שלמה זה. יודע ללמוד. בר אוריין. באמת יודע. למרות שנות השממה שחלפו עליו, עודנו זוכר היטב. אם אדע מחצית ממה שהוא זוכר, אהיה מאושר. "לא זה ולא זה", השיב והתחיל להתפלפל, "אין כאן אפילו גרמא". "למה קראת לי?" קטעתי את פלפולו. לא יכולתי לשאתו מתפלפל בדברי תורה וחוצב ממיטתו להבות אש בעודו גלוי ראש.

"שב", ביקש.

גררתי כיסא עץ כבד בעל מושב נמוך, המפוצה במשענת גבוהה עטויית סקאי כחול מוכהה, והתיישבתי אצל מיטתו. צינורות פלסטיק דקיקים שקופים התפתלו מזרועותיו. עירוני נוזלים נכנסים מכאן ושאריות אחרות יוצאות משם, כמו גם שלל חיבורים אלקטרוניים למכשירים זועמים בשריקותיהם ומרצדים בספרותיהם הדיאגרמיות. "תתקרב יותר", אמר, "שכינה למראשותיו של חולה".

"למה?" שאלתי, "אני מספיק קרוב גם ככה. יותר מדי אפילו".

"הם הציבו מעלי מצלמה", רמז לי בסנטרו לעבר עדשה עגלגלה וחשדנית, שהביטה לעברנו באישונה הזעיר מזרוע נטויה שיצאה בחיבור שבין הקיר לתקרה, "הם עוקבים אחריי 24 שעות ביממה. אני לא רוצה שיבינו מה אני אומר לך".

"דבר", אמרתי, רוחי קצה ודעתי קצרה.

"תראה. בסוף הרי אני עומד לעולם האחר".

"נו?" נאנחתי.

"אני יודע שאגיע לגיהנום".

"עוד לא מאוחר, שְׁלוּימֶלֶה, החיים עודם לפניך. אתה הרי מכיר את דברי הגמרא בקידושין 'שמא הרהר תשובה בלבו'. בדקה אחת. הרהור תשובה אחד ואתה שוב איתנו. החלטה אחת ואתה חוזר אלינו". זה

מכבר לא סבלתי את יהירותו ואת חוסר יכולתו להשיב את ידו ליד המושטת ממרומים לפושעים. דעתן עיקש היה, תמיד. לא יכולתי לשנותו בן ליל חשוך.

"מאוחר מדי. כל בְּאִיָּה לא ישוּבון", ענה לי, "תקשיב לי ואל תייעץ לי. אוקיי? אני יודע לבד מה לעשות. אוקיי? קראתי לך לא בשביל לקבל עצות. קראתי לך, כי אני צריך שתעזור לי, אז תשתדל לעזור ולא להפריע".

"לעזור לך? מה, אני נראה לך סגן של מלאך המוות?" נעלבתי. "משהו כזה", חיך והמשיך, מיישר את משענת המיטה הכבדה ועובר לתנוחה ישיבתית. "המשך לשבת כאן ותתחיל להקשיב. אני הולך להגיד לך בעל פה את כל דברי התוספות של כל מסכת שתבחר מסדר נזיקין. זה ייקח כמה שעות. אבל בסוף ישתחררו אותי מבית החולים ויגיע זמן בו אמצא את עצמי בעולם אחר. דקה אחרי שאני אמות, אני רוצה שתפרסם שהכרת בנאדם שידע בעל פה את כל התוספות של כל סדר נזיקין, ורק בגלל התמכרות לטכנולוגיה חסרת גבולות ונטולת חסמים, ואולי גם משום שלא נאה היה לו לנצל את תחנות המילוט שיצרו לו אהביו שהתנגעו אליו וחפצו בשובו מדרכו וקיה, התדרדר לדחי הנמוך ביותר במדרון חלקלק עד שנטרפה נפשו בעירום רוחני ובחוסר כל, במקום להיות בעל משפחה מאושר, תלמיד חכם וירא שמים, מיסב על שני שולחנות של תורה וגדולה".

"לא צריך למות בשביל זה", המלצתי.

"לצערך כן. כל בְּאִיָּה לא ישוּבון – אמרתי לך. טוב מותי מחיי – אמרתי לך".

"אתה טועה", קצפתי עליו וקפצתי אליו, "הסיפור יהיה הרבה יותר יפה ומרשים אם תחזור. הדלתות פתוחות בפניך והשערים נפרדים לקראתך. שערי תשובה לא ננעלו".

"אם הייתי יודע שאחזיק מעמד, הייתי חוזר. האמן לי. גם אני לא רוצה לסיים כך. עכשיו תשתוק ותיתן לי להתחיל", אמר. ואני ידעתי שזו הגאווה המדברת מתוך גרונו, לא הייאוש. הוא החל להגות את דברי התוספות הראשון במסכת בבא מציעא. טוב, את התוספות הזה גם אני הכרתי. דפים ראשונים של כל מסכת, לא חכמה לדעת. הוא סיכם בבהירות מפעימה את דברי התוספות. ועבר לתוספות הבא. 'כל דאלים גבר', 'שניהם אדוקים בו' קלחו מפיו המושגים. עבר לשלישי. 'מינו להוציא' 'מינו להכניס', 'ספק מוציא מידי ודאי'. "רגע, רגע. עצור", זינקתי מכיסאי הנמוך.

"מה קרה? טעייתי?"

"כן".

"איפה טעייתי? מה שכחתי?" שאל, חיוורון חולני מרוח על פניו. "שכחת שאתה בלי כיפה", הזכרתי לו.

"אני יודע! לא שכחתי", השיבני נרגזות. "זה מה שאני רוצה שתזכור. שהתמונה הזאת לא תצא לך מהראש כל החיים. תספר לכל העולם איך ראית את החורבן בכבודו ובעצמו. תתאר איך ראית גלוי ראש שידוע ללמוד ושאיבד את כל עולמו, את שני העולמות שלו, בגלל חציית גבולות בממלכת השמד הטכנולוגית והעדר מודעות נאותה להתהלכות זהירה בסבבי הג'ונגל".

"לא מוכן. זה לא עובד ככה", אמרתי.

הוא התעלם והמשיך לדברי התוספות הבא. ולעוד אחד אחריו. קטעים קצרים שסיכמם במהירות. היה שם קטע תוספות מוקשה קמעא, אך גם אותו הוא סיכם בשטף ברור ובתוספת הסבר נאה שהשתמר בקרבו. סומרתי למקומי.

"די! צעקתי עליו. די! בלום פין!"

אח רפואי הגיח במהירות מהמסדרון המואפל. "מה קרה?" חש אל מיטתו של שלמה. שאר החולים במחלקה נמו ברוע. השקט הלילי מיטיב עמם ועם מדוויניהם.

"הוא מרגיז אותי", אמרנו שנינו בו-זמנית לאח שנתקע על עמדו. "תנסו להסתדר", רגז האח. "יש לנו מספיק עבודה גם ככה", הוסיף ויצא את החדר.

זרקתי על שלמה קסקט שמוט שמצאתי על הארונות המתכתית. הוא העיפו על פדחתו בחוסר חשק והמשיך. אחרי כרבע שעה של שטף סיכומי התעייף האיש. "עשה ככה, אתה תנקוב בשם של דף ואני אומר לך בעל פה את התוספותים שלו", ביקש.

"איך אדע בעל פה אם אתה אומר טוב?" שאלתי.

"תביא גמרא מבית-הכנסת", הציע.

חזרתי מבית-הכנסת עם שני כרכי גמרא עבים המכילים כמה מסכתות מסדר נזיקין. שלמה היה מוכן לקרב, לילו כיום האיה. מנה כמטבעות את מספר דיבורי התוספות בכל דף שנקבתי בשמו וסיכם בתמציתיות את דבריהם הקדושים. מסכת רודפת מסכת וידיעותיו כמו לא נפגעו ולא עומעמו בשנים שבהן נדד בשדות הקטל הממוקשים.

השעות נקפו. פה ושם הרשיתי לעצמי הפסקות קצרות לקול מחאתו. כנתקף בולמוס הסתער על היעדים וכבשם. נענה בשמחה לכל דף ודף. שלוש לפנות בוקר. ארבע לפנות בוקר. ארבע וחצי. אשמורוטיי הכבידו. "טוב, הבנתי את הפואנטה. עליי לשוב לביתי", אמרתי לו, "רפואה שלמה, וכמובן שאעביר לצוות האחיות אשר אצל הדלפק בכניסה למחלקה את מצב הרוח המדוכדך שלך".

"אתה לא הולך", אמר לי.

"עוד מישוה שמחליט בשבילי", התרעמתי.

הוא הזקיף עוד יותר את משענת מיטתו והתיישב בישיבה מלאה. הזיקים בעיניו נצצו בחושך הנסוג. זיפי סנטרו הזדקרו כנטויי מסדר על עורו של קיפוד. "ש לי תכנית שלמה. אתה חייב לעזור לי", ביקש. "בהזדמנות אחרת", אמרתי, עייפתי מהאיש ושיגיונותיו. שיחפש לו חברים. שימצא לו משפחה. שיסלול לו דרך.

"בקשת שכיב מרע", אמר.

"דאורייתא או דרבנן?" שאלתי.

"תקשיב, אתה חייב לעזור לי. אני רוצה לקבל היתר-הוראה", התעלם, משיח לפי תומו על סף תהומו.

הצחוק פרץ מתוכי, קורע את דממת החדר. הדעכתי בחופזה וננערתי כמי ששמן משחה הורק על מצחו. שלמה רוצה לחזור בתשובה, שמחתי. על פתחו של גיהינום נזכר בבוראו. "היתר הוראה? להיות רב בישראל? אז אתה כן חוזר, ברוך השם. ושוב בנים לגבולם", צהלתי לקראתו, עייפותי נושרת ארצה.

פניו של שלמה נותרו עגומות. "אני לא חוזר. אמרתי לך. תקלוט כבה. כל פְּאָק לא ישובן. ככה, כמו שאני - אני רוצה היתר-הוראה". "מצחיק מאוד", התרגזתי.

"אני לא צוחק, מוֹיֶשֶׁה. גמרתי עם הבדיחות ואת הקצת שנשארו לי אני שומר לחברים שלי בגיהינום. בבקשה. תעזור לי לקבל היתר-

הוראה בטרם לכתי. זאת בקשתי האחרונה. בכל העולם מכבדים את הבקשה האחרונה".

עייפתי מנשיאת דבריו ומלשאת את גחמותיו המתחלפות.

בשיא תפארת צמיחתו היה כשפשטה ברחוב ההמום השמועה על פרישתו המצערת חסרת הפשה. אז לא הכרתיו כלל. בשיחות ההיכרות שניהלנו שנים אחרי שהתפקה, נגלו מעמקי מצולות הטרגדיה. הוא היה אברך מוכשר ומשומר, עילוי שהצליח ועשה חיל בלימודו ובעבודתו את קונו. ניבאו לו גדולות וחזו לו נצורות. שקדנותו והתמדתו ריפדו את כישוריו וכישרונותיו, אשר יחדיו סללו את דרכו הבטוחה כלפי מעלה.

ובחצי לילה חשוך, בבת אחת, ללא כל סימן מקדים, הזדעזעה ארץ ונחרדו שמים. עזוב עזב נסיך בממלכת התורה את ביתו וממרחק הלבבות הודיע לנוות ביתו כי מזה עידן ועידנים אין לבו שלם באמונתו ובתורתו וכי יוצא הוא עתה בגלוי ובמעל לתרבות רעה ומרה.

ההלם הלם הלמותיו בכלום. ילדיו התייתמו ואביהם עודנו חי, הלזאת ייקרא חיים. הוריו הפכו שכולים בן שעות. חמיו וחמותו לא ידעו את נפשם מעגמה ונקברו חיים תחת הרס הכלימה. איככה הושלך ארצה פאר המשפחה ונפלה עטרת התקוות באשפתות. ועכשיו, במראה גויי מובהק, ריח חריף של סיגריות נודף מסביבתו, שערו תלתלי פרא שלוכים ועיניו כבויות, פרקי זרועו חבושים ושיקויי הרגעה נמסכים בעורקיו - הוא מבקש להיעשות רב בישראל. הבקשה האחרונה? הבדיחה האחרונה! "תעזור לי", אחז באצבעותיו הסוגרות את כף יד, טבעת כסופה גסת ריקועים מחוירה על קמיצתו, ממאן לשחררני, "תעזור לי, בבקשה. לא נשאר לי הרבה זמן כאן בעולם. תעזור לי", בלע את רוקו, "בבקשה ממך. אל תשיב את פני ריקם".

התיישבתי על הכיסא ספק מעייפות ספק מסקרנות.

הוא פרש את תוכניתו. היות ולדעתו יום דינו קרב ובא, הוא רוצה להוציא היתר הוראה מוסמך מרב, כדי שאוכל לספר לעולם כולו, כיצד מי שיכל להיות רב מוצלח ונודע ולראות עולמו בחייו, נהרס ונרקב והושחת והוטמע לטמיון-עד רק בגלל היסחפות אחרי טכנולוגיה פרוצת גדרות. "תבין, ככה יהיה לזה עוצמה אדירה ונדירה", הסביר.

השעה הטרופה שהייתה נוחה להשמעת רעיון כה סהרורי, לא הייתה כשרה למימוש תוכניתו. סיכמתי איתו שאנסה לחטוף תנומה, אחר כך ארד לתפילת שחרית, ואם בשובי מתפילת שחרית עוד תעמוד התכנית בעיניה, נראה אם איכשהו מצוא יימצא באנשהו, רב כלשהו, שיסכים הסכמה כלשהי לתוכניתו המוזרה.

"תגיד לו שדקה אחת אחרי שהוא כותב ונותן לי את ההיתר-הוראה, אני משמידו לנגד עיניו. קורעו לגזרים", הבטיח האיש שרצה לחיות כגוי ולמות כרב.

יצאתי לחפש לי ספסל בפינה חשוכה להניח עליו ראש גועש. עדכנתי את האח שישב אצל הדלפק כי שלמה מחדר מספר 607 מצוי בהלך רוח מסוכן. האח לקח את הדברים בכובד ראש. רשמם בתיקו הרפואי של שלמה והבטיחני כי יעביר את המידע לגורמים האחראיים ובמקביל יפקח עליו את עיניו במשנה בוחן באמצעות המצלמה הצמודה מבלי הרף.

בשמונה ורבע של שחר שבתי מבית-הכנסת. בית החולים קם לתחיה שוקת וסואנת. בחדרו של שלמה שרר אור יום מלא. שאריות ארוחת בוקר נחו על מגש שמעל הארונות. פניו היו אל הקי, אחוזות תרדמה. נשימתו טרופה קלות. אחרי התפילה שוחחתי טלפונית עם שלושה רבנים. לקח לי זמן כה רב להסביר להם את הרעיון ולקח להם כה מעט זמן לדחותו. התכוונתי אפוא לעדכן את שלמה בנעשה ובסירובם המובן של הרבנים ולשוב למקומי ולעיסוקי, בפרידת ברכת רפואת הנפש ורפואת הגוף.

מאחר וישן שלמה די עמוקות בתוככי התנומה הקלה שתפס לו, שרבעתי על פתק קט את מיאון הרבנים וקרבתי אל הארונות כדי להניח את הפתק ולסגת בדממה מהלילה המוזר שחווייתי במחיצתו. כצפוי, נתקע שול סוליית נעלי בגלגלה החלוד של הארונות שזעה

לפני סתימת הגולל

ממקומה באי נוחות וגרמה לשרשרת רעשים מתגלגלים. שלמה הקיץ בחטף והתיישב על מיטתו הסתורה. "נו, הבאת רב?" שאל בגרון ניחר ובקול צרוד, עיניו אחוזות קורי שינה.

"התפללת כבר?" הקשיתי.

"אני לא מתפלל".

"תפילין הנחת?"

"איני מניח".

"ורב אתה רוצה להיות?" נשפתי בבזז.

"מה אמרו הרבנים?" שאל.

"סירבו".

"תנסה אחרים", אמר.

"תנסה אתה", אמרתי אני.

"לי לא ישמער".

"לי לא שמער".

"תנסה עוד פעם. תסביר להם את חשיבות הענין וגם את הדחיפות. אין לי הרבה זמן לחיות. 'מזליה חזי', ציטט בידענות."חבל להחמיץ את ההזדמנות", אמר. ענייני להחריד.

לא הסכמתי לכל חלקי המשפטים שמלמל. אבל נצנץ בי רעיון. יצאתי לפרוודור וחייגתי אל אחד מחשובי הרבנים אשר לצד גדלותו בהלכה ובפסיקה עוסק באופן ממוקד גם בהסברת נזקי הטכנולוגיה הלא-שמורה. חשבתי כי רב נבדד זה, בהיותו קרוב אל החללים מתוקף עיסוקו, יקל עליי לשבר את אוזניו ולשבר את התנגדותו הטבעית.

הרעיון עלה יפה בחלקו. כלומר הרב הסכים לבוא ולשמוע מְשָׁבֵר-כלי-ראשון על מנת להיווכח במו אוזניו כיצד מצהיר ברנש זה את סיבת קלקולו, אולם הדגיש הדגש ודגוש כי התוכנית של עריכת בחינה ומתן היתר הוראה לשני רגעים של חסד-של-אמת אינה נראית לו.

בסביבות עשר, כמה דקות קודם לעשר, נכנס הרב לחדרו. הייתה זאת הפעם הראשונה שבה ראיתי כיצד פניו של שלמה נגועות בנגיעות של אור קלוש.

טרם התיישב הרב להניח את תיקו בקרן זווית ולישב על הכיסא, כבר זרק לו שלמה שאלה מפולפלת בהלכות איסור והיתר. הרב התחיל לענות תחילתה של תשובה ושלמה נאחז בקצה החוט שהושלך לעברו והחל להתווכח. התעורר שיח הלכתי מתרחב ומעמיק בין רב הדור צורה וכבוד-לְבוש לבין טיפוס בלוריתי מרוט לחי השרוי במדי בית-חולים.

פתאום ננער הרב: "רגע, שלמה קוראים לך? כן? תגיז, נטלת ידיך הבוקר?"

"לא", השיב שלמה, "בכלל, הייתי ער כל הלילה".

"וברכות התורה בירכת?"

"הייתי ער כל הלילה", כפל שלמה.

"אבל אתמול הרי גם לא בירכת. מה נפקא מינה שהיית ער כל הלילה", שאל הרב והצהיר כי ללא נטילת ידיים ואמירת ברכות התורה וקריאת-שמע, השיחה לא תמשיך אפילו שנייה אחת נוספת. שלמה ננעו ובתוך דקות שבה השיחה למסלולה.

לכתחילה תכנן הרב לשהות במקום עשר דקות לכל היותר, "וגם זה הרבה מדי", כפי שהסביר לי בשיחתנו הראשונה.

ברם, הזמן אזל והתקדם ועודו נטוע על מקום כיסאו בהשתאות. לשיחות שבקעו ממכשירו ענה בהחפז מופגן ומוגן כי נקלע למקרה חירום וכי אינו יכול להאריך. השניים שוחחו בלימוד וסרקו סימנים שלמים באורח חיים וביוזרה דעה עם הנושאי כלים ועם שו"ת הנוגעים לעניינים שבהם עסקו. סוגיות עלו וירדו ביעף. הלכות בשר בחלב. הלכות תערובות. הלכות ריבית. הלכות שבת. הלכות פסח. דיני ברכות. ושוב הלכות שבת. פרי מגדים ורבי עקיבא אייגר, נודע ביהודה וש"ך וט"ז. מעת לעת נאנח הרב, מקשיב ומאזין ואינו מאמין. "שכינתא בגלותא, ממש כך, שכינתא בגלותא!" - וכבר נסחף שוב לזרמי השיח הלמדני וההלכתי שגאה ביניהם ללא שפל.

בשעה שתיים אחרי הצהריים, לא דקה אחת קודם, הודיע לו הרב כי מבחינתו אין כל מניעה. אחרי שתהה על קנקן ידיעותיו הגדוש

ואחרי שבחנו היטב, הוא מוכן ומזומן לכתוב לו כתב היתר-הוראה כראוי וכדת, בשני תנאים: ראשית, שיצוין בגוף ההיתר-הוראה שהוא תקף רק אחרי שהנבחן יקבל על עצמו עול מלכות שמים ועול מצוות בשלמות וישוב בתשובה שלמה; שנית, שהדף של ההיתר-הוראה ייקרע ויושמד לנוכח עיניו, למרות התנאי המפורש המגביל הכתוב בו. שלמה נעתר לצמד התנאים.

חשתי להביא דף לבן, נקי וחלק. הרב חיפש מקשֶׁה נוח לכתוב עליו, שלף עט נובע מכיסו, פננה לצד אצל אדן החלון והחל למלא את הדף בכתב מסולסל. "אני כותב ולבי בוכה", אמר לי תוך כדי כתיבתו. אחרי כמה דקות ניתק הרב ממקום עמדו ובידו כתב סמיכה והיתר-הוראה מסולסל ועשיר מלא וגדוש בשבחים מופלגים היוצאים מן הלב, על ידיעותיו המופלגות של הנבחן הנכבד, שלמה, ועל היותו כלי מוכן לצמוח כפוסק בקי ומורה ודן אם ישוב בתשובה שלמה לבוראו, כי שערי תשובה לא ננעלו.

הרב נעמד אצל מיטתו של שלמה ועקב אחרי עיניו של המוסמך הטרי לרבנות שגעו על השורות בשקט.

שלמה סיים לקרוא והביט אלינו. עיניו מצופעות. "בשנים שחלפו יכולתי ללמוד עוד מסכנות שעוד לא הספקתי ללמוד וגם ללמוד חושן משפט שלא הספקתי", אמר שלא ממין העניין.

"תחזיר לי את הדף, שלמה. אשמור אותו אצלי. תשוב בתשובה שלמה מעכשיו. בעוד כשנתיים, כ"ד חודש, כשנתרחק מהימים הקשים, כשזדונות ייהפכו לזכויות בעזרת השם, אתן לך היתר-הוראה חדש ואם ירצה השם אסייע לך בכל הנדרש", הבטיח לו הרב. "מאוחר מדי", לאט שלמה חרש. שתי דמעות נפלטות מאישונו המוקפים בירוק ונושרות על לחייו הקמחיות, נעות בין חריצי הקמטים. ועוד שתיים דמעות באו אחריהן. הוא החזיר את מבטו אל הדף ונשרות של דמעות החלה להתגלגל על הדף. אחר, כיסה את פניו בהיתר ההוראה והחל לכבות לתוכו חרישית, פניו מוקפות חומת גוויל.

"יש לי תפילת מנחה כאן בבית-הכנסת בשתיים וחצי", אמר לי הרב מביט בשעון הכיס ששלף. "אני ממחר".

ניסיתי לשלוף בעדיניות את היתר-ההוראה מידיו של שלמה. דמעותיו טשטשו חלק ניכר מהשורות. הדיו הטרי נמרח וכיער את הדף שאך לפני דקות אחדות נאה ויפה היה. כחיייו של שלמה. כתורתו. כעתידו. פניו היו אדומות מעוכות ולחות. "אנחנו צריכים ללכת", התנצלתי, בעודי לוקח את הדף איתנו ונותנו לרב שקיפלו והכניסו לכיס חליפתו.

יצאנו את החדר אל הפרוזדור, ממהרים אל המעלית, שלא לאחר את תפילת המנחה.

בצאתנו את התפילה נפרדתי מהרב בתודות עמוקות וכנות. בטרם ניתקו רגליו הממהרות חשב לרגע, הוציא את היתר-ההוראה מכיסו, קרעו לשני חלקים ונתן לי את הקרעים. "עלינו לקרוע קריעה על היהודי הזה", אמר לי חרש ונפשו סוערה לא נוחמה, ממשיך לעמל תורתו משיבת נפשו.

פרק שני

טיפסתי לקומה השישית לחדרו של שלמה כדי להיפרד ממנו לפני שאלך ואשוב לענייניי. דרכי נחסמה בפתח חדרו. "אין כניסה, אדוני. נא להמתין בסבלנות", אמר לי מתמחה צעיר וכה עייף.

"מה קרה?" שאלתי בחרדה.

"יש לך איתו משהו? אתה קרוב משפחה?" החזיר לי בשאלה.

"כל הלילה הייתי אצלי", עניתי.

"מצטער", אמר בהשתתפות.

"מה קרה?" שאלתי.

המתמחה הביט לאחור אל הדלת המוגפת שעליה הגן ושב והסתכל עליו, בורר מילותיו. "הוא איננו. לעצרי. בעוד כמה דקות ייצא הצוות הרפואי מהחדר ותוכל להיכנס להיפרד ממנו. לפחות הלך בלי כאבים". "מה? מה? מה?" שאלתי.

גם כן בלי כאבים. מימי לא ראיתי כאבים כגון אלו. המתמחה אחז בזרועי והובילני לספסל קרוב שעמד אצל דלת חדרו של שלמה מבחוץ. הושיבני והתיישב לצדי שותק. דלת החדר נפתחה וסניטרים גלגלו החוצה מיטת גלגלים כבדה, מסתרתת כולה מתחת לסדין ירקרק רחב יריעה הפרוש כאוהל מעליה ומעל השכוב בתוכה.

ברכיי פקו ונקשו ופניי קרשו נוכח המחזה. "אתה רוצה להודיע לקרובי משפחתכם?" שאל אותי אחד הסניטרים, בהושיטו לי את מכשיר הטלפון של שלמה, תוך כדי דחיפת המיטה וגלגולה הלאה. "תעשו את זה אתם", אמרתי בקול מכוחכם.

הם עשו את זה הם ובדלפק התפתחה סערה שקטה וכעוסה. תגובות בני המשפחה הסעירו את האחים הרפואיים: "למה שזה עניינין אותי?" הגיב האבא בפליאה מיתממת.

"שלמה? מי זה שלמה? אבא שלנו? לא, הוא כבר מת לפני כמה שנים", הגיבה אם-ילדי בקול קשה, "ואבקש לא להטרידני בענייננו". רק חבריו שברשימת אנשי הקשר הגיבו בזעזוע של מהלומה ובעצב של תדהמה.

התרחקתי מהקומה השישית בצעדים איטיים ומשתרכים. חייו הטרופים של שלמה הסתיימו. כלומר, הרב שלמה. חשבתי כי מחובתי לבשר להוריו רק זאת, לכל הפחות, שבנם נפטר מתוך הרהורי תשובה. צלצלתי.

התחלתי לדבר מהר בטרם אנותק: "אני הכרתי את הבן שלכם, שלמה, שמעתי ש... שמעתי ש... בעצם רציתי להגיד..." "ואני שמעתי שכבר שבוע שלם מסיקים את הגיהינום, עכשיו אני יודע לכבוד מי", אמר לי אביו וטרק את הטלפון. שבתי וצלצלתי. הוא הרים לי מיד. "מי אתה?" שאל. "הודי כמוך", עניתי, "הייתי עם בנך בשעותיו האחרונות. הוא רצה לחזור", הגמשתי את המציאות העגממה.

"הוא רצה לחזור? כן? הוא רצה?" התרעם האב והרעים בקול נרגז, "מה לא עשינו כדי להחזיר אותו? כמה ניסינו. כמה בכינו. כמה הבלגנו. כמה שתקנו. כמה קירובים קירבנו אותו, בכל כך הרבה צורות. אבל הגאווה שלו, אני לא יודע מאיפה הוא קיבל אותה. הגאווה שלו. אוי. היהירות", אמר והשפופרת נטרקה בידו בחבטה. מאליה, אני בטוח.

-

הלווייתו של שלמה נקבעה ליום המחה. בבית הקברות ירקון, עדכנו. הביטוח לאומי משלם, אמרו. בשעה שתיים בצהריים, הודיעו. באחי.

חברים בודדים עמדו בערבוביה, עישנו, בהו במסכים, ניסו להתלוצץ, לבשו וחזרו ולבשו אדישות מתפוגגת, והמתינו לסיום הטהרה.

"מה אתה עושה כאן?" הזדקר מולי אחד מהם, לשעבר־ניק לפי חוצפתו המתריסה.

הבטתי לעבר צמיג הפרחים הענק האחוז בידי. "אם אני מבין נכון, בפרחים אתה כן מאמין?" גיחקתי בבוז.

"אני מציע לך להיזהר", התרה בי, מתקרב בצעד מאיים. ריח חריף של תמרוקי-רחוב נדף מצווארו.

"למה רק פרחים? אם כבר, היית מביא לו קולה ושניצל", גיחקתי, "אולי סלט דובדבנים".

"אני באמת מציע לך להיזהר. ולא אציע פעם נוספת", הניח יד חסונה על כתפי והחל למעוך אותה.

"סליחה", לחשתי, "לא אמרתי כלום". הוא הרפה וחזר למעגל חבריו. מעביר את הפרחים לרעהו שיחזיק. אולי סתם הכבידו עליו. קולות צחוק מהוסים נשמעו מהקבוצה לצד אנקות בכי מתפרצות. דלת עץ מזקינה וצדדית נפתחה בחריקה. אלונקה מגולגלת עטופת טלית התגלגלה אלינו בידי הקברנים המיומנים. התקרבתי אליה. גם הם התקרבו, חבריו. "אל תיגע. שלא תעז! שמור מרחק", לחש לי מישהו מהם בפטרונוט. "אתם הרגתם אותו".

הדפתי אותו מעלי בנעיצת מרפק הגונה ועצרתי את האלונקה בתפיסה חזקה. רומז לקברנים לעצור לרגע. "מצטער, חברים, אם יש למישהו מכם בעיה שבאתי הנה. אני לא פסיכולוג ואיני יכול לטפל

לפני סתימת הגולל

לכם בבעיותיכם. אבל אני ביליתי עם שלמה המנוח את שמונה-עשרה השעות האחרונות בחייו. לא נראה לי שלמישהו מכם יש זכות לסלק אותי מכאן".

איש החברא קדישא הנחה אותנו בשתיקה לכיוון אולם ההלוויות. "מישהו רוצה להספיד?" שאל בענייניות משמיקם את האלונקה מתחת לפודיום המשומש.

אחד החברים ענד כיפה מהירה ועלה לדוכן. מחפש מילים. בוכה אל הרמקול. מתייפח ומבקש סליחה. מבטיח לזכור לצנח. לא לשכוח ולא לסלוח. בזווית עיניי הבחנתי פתאום במי שנראו לי הוריו. עומדים מרחוק, שונים בלבושם ומובדלים באורחותיהם, מביטים אל המיטה ועיניהם כלות. רציתי לקרוא להם. שיבואו. שלא יתנכרו. השתוקקתי לספר להם על משאלתו האחרונה. להזליף טיפה דקיקה של נוחם על מדורת לבם הכאובה. מיינתי מילים, כדי למצוא נכונות, הרוב נפסלו.

"נו, תגיד קדיש", נעץ איש החברא קדישא סנטר מזוקן לתוך שדה חלומי והעירני מחזיונותיי. הראיתי לו על ההורים המרוחקים. "שהאבא של הנפטר יגיד קדיש, תקרא לו לכאן", אמרתי.

איש החברא קדישא נופף להוריו של שלמה שיבואו. השניים לא נעו ולא זעו ממקומם. "קדיש", צעק לעברם, "רַבְּ אֵיךְ, קוּמְט זָאגְט אַ קדיש", ביקש מן האב השכול.

אביו לא זע.

בלית ברירה אמרתי קדיש ויצאנו בתהלוכה לכיוון קברו הכרוי. אלונקה מתגלגלת במסע אחרון. קבוצת נערים ומבוגרים מעורבת

בצבעים שונים ומשונים. זוג הורים מדדה מאחור. יתומים רכים רחוקים ומשתובבים מבלי דעת כי אביהם מובל אֶלִי בורר.

משהכניסו הקברנים את שלמה אל הבור, פשטו את הטלית מעל התכריכים ורצו להתחיל לכסותו באתים מוכנים לקול בכיות מתפרצות של חבריו, ביקשתי את רשותם לומר כמה מילים לפני סתימת הגולל.

איש לא התבדר וכל צחוק מזויף לא נראה.

"יש לי משהו בשבילך, שלמה, מתנה מיוחדת בשבילך", הכרזתי בקול נשבר. "בשעה שאדם הולך לבית עולמו, שלמה. בשעה זו יש לי בשבילך את משאלתך האחרונה. את בקשתך האחרונה. כשידעת שאלו שעותיך האחרונות. לא קראת לאיש מבין כל ה ח ב ר י ם שעומדים כאן סביב, כאילו שרשמו בעלות על נשמתך האבודה. לאף אחד מכם הוא לא קרא! דווקא לי קראת", אמרתי והחילתי לגולל את סיפור הלילה ואת מהלך הבוקר הארוך שלאחריו, לתוך עדשות הענק של משקפי השמש היוקרתיים של חבריו, מבחין כי הוריו עומדים עתה ממש ליד תלוליות העפר שלצד הבור הכרוי ובולעים כל מילה בצמא צורב.

סיפרתי על בקשתו. על הלימוד. על הרב המוזעק. על השכיב מרע הזועק. על הבחינה. על כתב הסמיכה.

חבריו בכו.

הוצאתי מכיסי את שני קרעי כתב היתר-ההוראה המטושטש בדמעותיו ובהינף יד השלכתים לתוך הקבר הפתוח. "הרי שלך לפניך, שלמה, כי זה מה שהיית. מתחת לכל התחפושות האומללה. זה מה שהיית, רב קרוי, רב מחוק, רב מטושטש", צעקתי בבכי, "רב הנסתר על הגלגה".

שקט נפל על הכל. זזתי הצידה.

"אולי עכשיו תגידו קדיש", הציע איש החברא קדישא בסבלנות נדירה לאב השכול.

האבא נעתר, פילסו לו מקום והוא נעמד אצל הקבר הפתוח, חיזור כבנו המת, נתמך בידי שני נערים שחשו לאחוז בו. שפתיו רטטו. "יתגדל... ויתקדש..." אמר וחדל, "שמיח..." המשיך ושוב חדל. דמעותיו זולגות בזרמים גואים. איש לא דחק בו. יפחות זרות למכביר הקיפו אותו בחמלה רבה. ופתאום קול שאגה נבקע ועלה משתי ריאותיו: "שְׁלוּמִימָלָה, זַי מִיר מוחל. שְׁלוּמִימָלָה מִיין קִינֶךְ, זַי מִיר מוחל. אִיךְ בֵּין דִּיין רוֹצִיִיחַ! בני בני, מי יתנני תחתיך", צעק וייבב, קורס תחתיו ומתעלף.

הקבר כוסה והחברים נשמטו.

-

"שנים אחרי שבנה את ביתו אנחנו קנינו לו את המחשב הראשון. שיהיה לו איך לכתוב חידושי תורה. ידענו שהוא יהיה רב וידענו שהוא רוצה לחבר ספר. אז זאת הייתה המתנה שלנו. אבל מה, אנחנו חיברנו אותו על חשבוננו למאגרים שונים של לימוד, כדי שיחסוך זמן וגם חיברנו אותו לרשת הכללית בלי שום סינון, הכל בשביל הלימוד שלו, שיוכל למצוא מקורות במהירות, להתכתב עם יודעי תורה", הסבירה האם השכולה. "אמרנו, על שְׁלוּמִימָלָה שלנו אין מה לפחד ושלחנו אותו לשם בלי פיקוח, בלי הדרכה. לא ידענו לומר לו עד כמה שימוש בטכנולוגיה חייב להיות זהיר. עד כמה צריכים להיות מודעים לסכנות ולהימנע מהן. הוא חשב שהוא מבין הכי טוב מכולם. וגם בזה אנחנו אשמים, כי מגיל קטן שכנענו אותו שהוא הכי חכם והכי מבין. היינו מעריצים שלו. איזה עילוי. איזה חכם. וזה חלחל לתוכו. התולעת הארורה והקטנטנה של הטכנולוגיה נהייתה בשקט-בשקט נחש גדול גדול ומסוכן שישב לו בתוך המוח והכניס בו ארס, וכלום לא ידענו. עד שהכל התפוצץ בבת אחת", בכתה ובכתה, מכה על חטאיה ומוסיפה לרשימה עוד ועוד.

אמבולנס שצפר בבס נמוך ומקומם, בלע לתוכו את אבי הבן המוחלש ועזב את רחבת הקבר הטרי.

"אנחנו הרגנו אותו", מיררה האם בבכי מר, רוכנת מעל רגבי עפרו וממאנת לנטוש. "שְׁלוּמִימָלָה שלי, תגיד שמה למעלה שאנחנו אשמים. שְׁלוּמִימָלָה, אהובי, נשמה גבוהה ויקרה. מה עשינו לך? מה? מה? מה?" הדדה בכייה על פני המצבות הדוממות.